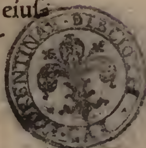
GILBERTI COGNATI NOZERENI DE IIS QVI ROMAE ius dicebant olim, deque eorum origine & potestate libellus.

PRAETEREA

DE REGIS ANGLIE diuortio sententia eiusdem ad clariss. Iureconsultum Vdalr. Zasium.

VNA CVM

ALIQVOT DE LEGALI studio epistolis eiusdem.

BASILEAE

DE IIS QVI ROMAE IVS DICEBANT OLIM, deque eorum origine & potestate Gilberti Cognati libellus.

IAm primùm omnium constat initio ciuitatis Romanæ Reges omnem habuisse potestatem, omniaq; manu & arbitrio à regibus gubernata fuisse, ut etiam Pōponius de origine iur. testatur. Quod quidem arbitriū non tantū licentiæ obtinebat, ut Regi liceret etiam per uiolentiam & sine iudicio id quod deberetur aufferre. Nam *initio ciuitatis ius litigantibus dictum fuisse, docet Zasius ad d tit. de orig. iur.* Licet *non ea solennitate, uti post legem* XII. *tabularum seruabatur.* Romulum *etiam quos patres elegerat iußisse ut sacra curarent &* Ius *dicerent.* Id *quod postea leg.* XII. *tab. fuisse immutatum probat Cice. lib.* III. *de legibus: tametsi non negetur cōtrouersias sæpenumero regijs iußibus fuisse diremptas, sed citra uiolentiam:* Regi *enim æqua iubenti facile parebatur.* Et *in summa* Reges *illi, eandem in iu-*

re dicendo poteſtatem habebāt, quam hodie prin cipes Romani obtinent, quæ eſt ut ſola negotij ue ritate inſpecta, parte Citata ſine alio ordine Iudi ciario cognoſcant. Deinde finem cōtrouerſijs im ponant, prout declarat Bal. in l. fi. C. de legib. & in c. I. §. ult. de. no. for. fide. in uſib. feud. & eſt tex in c. ad petitionem. de accuſat. Iam uerò ij patres, quos etiā ſub Regibus ius dixiſſe legimus, Senato res fuerunt, à Romulo primum inſtituti: ita enim Liuius in primo de Romulo ait: Cum iam uirium haud peniteret Conſilium deinde uiribus parat, Centum creat Senatores, ſiue quia is numerus ſa- tis erat, ſiue quia ſoli centum erant qui creari pa- tres poſſent. Patres certè ab honore, patricijq́; progenies eorum appellati. De his Senatoribus multa cognitu digniſſima referri poſſent niſi im- menſam digreſſionem uitaremus: bonam partem uidere poteſtis per Budæum in ſuis Annotationi bus ad l. ult. de Sena. Tantum uos admonitos eſſe uolo ne in eodem luto, in quo Accurſius paſſim, hæreatis: Is enim in l. qui repudiantis C. de Inoſ- fic. teſtam. in l. ult. C. de pet. hæred. & in l. ult. C. de libe. præter. uel exhæred. conſtanter affir- mat eoſdem fuiſſe Centumuiros qui Senatores e- rant, & contra: In quo ualde is hallucinatur, cum inter eos ordines differentia fuerit. Senatores tā tum curæ Reip. Centumuiri Iudicijs præerant.

De

De Senatoribus ita Cicero libro III. de legibus ait. Senatori necessarium est nosse Rempub. idq; latè patet: Quid habeat militum, quid ualeat aerario. quos socios Resp. habeat, quos amicos, quos stipendiatos, qua quisq; sit lege, conditione, foedere, nosse exempla maiorum: Ex quibus Cicer. uerbis satis apparet litium cognitionem & Iudicandi necessitatem non fuisse muneris Senatorij, saltem post leg. XII. tab. ut prius annotauimus. A Caesare autem Dictatore oppressa Repub. languere Senatus auctoritas, ac deinde post Augustum interire etiam coepit, quemadmodum tradit Budaeus in d. l. Vlt. de Senat. tuncq; Senatorij muneris coepit esse reorum Iudicatio quae prius Centumuiralis tantum Iudicij notio erat. Quod quidem Iudicium à senatu aliud fuisse uel altero Ciceronis testimonio manifestè comprobatur. Is enim in Verrem act. ult. ad Iudicem loquens ita inquit: quo confugient socij? quem implorabũt? qua spe deniq;, ut uiuere uelint, tenebuntur si uos eos deseritis? ad Senatum deuenient qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non est Senatorium.

Centumuiralia Iudicia à Centũuiris dicta sunt: electi enim erant ex Curijs Centum ad iudicandum, qui Cẽtumuiri appellati sunt. Auctus est postea Centumuirorum numerus manente tamen semper nomine, diuisusq; in quatuor consilia. O-

ſtendit id Plinius Epiſt. lib. VI. epiſtola ad Romanum. Sedebant, inquit, Iudices centum & octoginta, tot enim quatuor conſilijs conſcribuntur: etcætera.

His autem præerat Prætor ut ex eod. Plinio intelligimus li. V. epiſtola ult. his uerbis: Hoc facto nepotis commotus Prætor qui Centumuiralibus præſidet deliberaturus an ſequeretur exemplum inopinatum nobis otiũ dedit. De Prætore poſtea uidebimus, iam ad alia ſecundum rerum ordinem ſucceſſumq́;. Exactis Regibus, duo Conſules conſtituti ſunt, penes quos ſummum ius eſſet: dictiq́; ſunt ab eo quod plurimum reipub. conſulerent. l. 2. §. exactis d. tit. de orig. iur. & ſic mutata eſt Regia dominatio in conſularem poteſtatem, quæ ut Liuius in princi. lib. 2. dit, omnia Iura, omnia inſignia ex Regia poteſtate retinuit, niſi quia imperium conſulare annuũ factum eſt cum Regnũ fuiſſet perpetuum, & quia faſces non utriq; ſimul ſed per uices haberent: horum erat ſumma autoritas ſubq; eorum poteſtate & imperio prouinciæ conſtituebantur, ſuosq́; proconſules habebant & ijs ſuos legatos: de quibus uaria & iucunda uidere Licet per totum titulum de offic. proconſ. & legat.

Porrò quum ipſe quoq; Valerius Publicola, alter ex primis Conſs. accerrimus regum hoſtis in

ſuſpi-

suspitionē affectati regni uocaretur (ut sunt mutabiles uulgi animi) ne per omnia regiam potestatem Cons. sibi uendicarent, lata lege factum est, ut ab eis prouocatio esset ad populum tū, ne posset incaput ciuis Romani animaduertere iniussu populi Romani, cohercere autem & in uincula Publica duci iubere posset: author Liuius lib. 2. & Pōponius in d. §. exactis, de orig. iur. Verum ea facultas eo pendebat, ut Senator iussu Cōsulis prehendi & in carcerem duci posset. Quo iure Cæsarem tempore sui Consulatus in personam M. Catonis usum esse tradidit Gell. noct. attic. lib. 4. ca. 10. Deinde Censores agendo Censui ciuitatis constituti sunt: honor initio quidem spretus à Primoribus ciuitatis, qui tamen à parua origine tanto incremento auctus est, ut morum disciplinæq; Romanæ regimen apud eos esset, testatur Liuius lib. 4. Censoris potestatis exempla habetis apud Gel. lib. 4 cap. 12. & cap. ult. & lib. 7. ca. ult.

Aucto postea populo cum crebra bella orirentur, Dictatores creati sunt quibus ad tempus summa potestas credebatur: Nam ab eis prouocandi ius non erat, Illis etiam capitis animaduersio permissa erat: ut d. tit. de orig. iur. Primum dictatorem creatum esse. T. Largium scribit Liuius l. 2. cui cū secures præferri uiderent, magnus Plebem metus incessit, neq; ullum erat auxilium

nisi in curà parendi: quin & eam potestatem ipsis quoq; hostibus magno terrori fuisse legimus apud eundem Liui: lib. VI. Neq; uerò prætereundum, quòd quẽadmodum ante Reges exactos Tribuni celerum Equitibus præerant ac secundum locum à Regibus obtinebant, ita ipsi dictatores, magistros equitum sibi eligebant qui secundam post eos potestatem gererent, ut d. tit. de orig. iur. & l. unica ff. de offi. præfect. prætor. Tum uerò sicuti in dictatoris locum successit Romanis Imperator, Ita magistri equitũ uice electus est à principibus præfectus prætorio, cui etiã data est amplior potestas, ut nec prouocationi ab eorum sententia locus esset, ut uidere licet in d. l. unica & l. I. C. de sent. præfe. præto. quamuis ab illis supplicari ualeat eadem l. I. Huius præfecti prætorio instar esse Cancellariatum Franciæ Scribit Budæus in d. l. unica. Sed tex. in l. episcopale. C. de episcopali audi. Episcoporum iuditium per prorogationem electum sententiæ præfecti prætorio equiparat.

Sed & Tribunus plebis in prima secessione plebis creatus est. d. tit. de orig. iur. Cum. n. plebs grãdi ære alieno premeretur, & creditores nimium seueri in eos essent, ultrò à potestatibus ac urbe secesserunt. Cuius reuocandæ gratia Tribunus illi permissus est, quo interrogante plebiscita constitui

ſtitui ſolebant, ut habetis in §. plebiſcitum, Inſti. de iur. naturali, genti. & ciuil. quæ & tribunitiæ leges appellari poſſunt. Creati autem ſunt Tribuni contra uim magiſtratum plebis tuendæ gratia. Hinc Liui: lib. III. Tribunitium auxilium & prouocationem, duas arces libertatis tuendæ appellat: horum interceßioni parendum erat, dicebaturq́; illorũ auctoritas ſacroſancta, quã in ordinẽ cogere uel ei imperare nemini licebat. teſtatur Plinius lib. 1. epiſtola penult. Et ob id legimus Imperatores Romanos tribunitiam poteſtatem aſſumere ſibi ſolitos, ut auguſtiores ſe & Sacroſanctos facerẽt: Id quòd numiſmata ſæpius oſtẽdunt. Id ſcribit Suet. in Augu. Dicti autem ſunt Tribuni plebis à tribub. ſolebantq́; tres creari quod cũ populus in tres partes diuiſus eſſet ex ſingulis ſinguli petebantur d. tit. de orig. iur. Porrò Tribuni pleb. nõ iuri dicendo, nec Cauſis querelisq́; de abſentibus noſcendis creebãtur, ſed interceßionib. faciendis, ut iniuriæ quibus præſentes fuiſſent arcerentur, & ita præſentium oculis opus erat: Vnde nec in ius uocãdi poteſtatẽ habebãt, tãetſi prehendi, in uincula publica ducendi, & cohercendi ſummã auctoritatẽ habuere: tradit Gell. nocti. acti. li. 13. cap. 12.

Tribunos ſequuti ſunt Aediles, quorũ partes erant ſacrarum publicarumq́; ædium & locorũ

curā habere d.ti.de or.iur. Sed et ad eos in ędē Cereris deferebātur Senatus consulta,et omnia quæ pro legib.haberētur,ne scilicet arbitrio Cōsulū,ut antea factū erat, supprimeretur. istud aperit tex. in d.ti.de or.iu.et Liu.l.4.ab Vrbe cōdi.Horū etiā partes erāt, uidere an mensuræ publicæ æquæ uel iniquæ essent, prout sūere possumus ex l. Itē quærit.§.. Si quis mēsuras ff.locati. Porrò quāuis magistratus imperiū aut cohertionē habēs in ius uocari nō posset,l.2.de in ius uocā:poterat tamen ædilis in ius uocari,ut docet Gell.li.13.cap.13.& tex. in l.Lectos cum duabus ll.seqq.de pericu,& commo,rei. uendi. huius rationem ex M.Varrone talem affert Gell.eod.ca.13.quòd qui potestatem neque uocationis neq; præhensionis habent,eos magistratus àpriuato in iusquoq; uocari est potestas. Cui etiā alludit tex.in.l.1.ff.de in ius uocādo. Aediles autē & quæstores neq; uocationem neq; præhensionē habuisse liquet ex 12.ca.eiusd.li.13.quapropter nō mirū si in ius impune ædiles & quæstores uocari possent. Ex quo intelligimus ædiles fuisse Rōæ inter minores magistratus. Verū quæ diximus, de plebis ædilib. accipiēda crediderim, ne obstent uerba l. quintæ tit. de uerbo. obliga. quæ dicūt ædilicias stipulationes appellari quoq; prætorias, quoniā hæ etiā à iurisditione ueniāt. Nam & tex. in §. prætoriū,institu.de iure natu-

rali

rali genti. & ciui. ostendit, ædiles curules edictum proponere solitos de quibusdã causis, quod edictũ iuris honorarij sit portio. Itaq; sciendum est duos fuisse ædilium ordines, alter Plebeius seu popularis magistratus erat, de quo superiora intelligimus: Alter iuridicẽdo præerat à sella, cui insidebat, Curulis appellatus: Cuius meminit Iuriscõsultus in d.l. quin. & tex expreßè de ædili Curuli loquens declarat quodnam edictum proponere sit solitus.

Fuerunt præterea duplicis generis quæstores, quidã.n. quærẽdæ & cõseruãdæ pecuniæ publicæ causa creati erãt, quorũ antiquã originẽ uidere licet in l.unica. de offi. quæsto: horũ nõnulli rẽ militarẽ comitabãtur, & cũ imperatorib. popu. Ro. puta cõsulib. aut prætorib. mittebãtur ad administrãdã rẽ pecuniariã, & prædã, & manubias in Rationes publicas referẽdas. Idq; est quod iuriscõsultus in d.l. unica de offi. quæsto ait, eos prouincias sortiri solitos. Nã cũ imperatore belli cõmunẽ prouinciã sortiebãtur et discrimina bellica obibãt. Alij Vrbani quæstores dicebãtur, de quib. in sæpius alle. tit. de or. iur. ij.n. ærariũ curabãt eiusque pecunias expẽsas & acceptas referre in tabellas publicas consueuerant: Tum etiam eorum erat officium, legatos aut reges Romam uenientes pro dignitate Populi Ro. excipere, donis pro-

sequi

sequi, ægrotos curare, & si quando uitam cum morte mutarēt, sumptu publico sepelire. Alterius generis quæstores parricidij nominabantur qui causis capitalibus præerant, de quibus in d.tit.de orig.iur. Et quia dicebantur etiã iudices questionis, ut ait Iurisconsultus in l.1.§.1.ad.l.corne.de sicca. Quærere enim est informationem (ut aiunt) facere & legibus uindicare, ut per tot. titulum de questio. Porrò quòd parricidij quæstores appellabantur latius accipiendum est. Isthic enim parricidium pro homicidio sumitur, cum tàm à pari quàm à patre dici posit: quamuis hodie parricidium ad certas species coherceatur. ut ff. ad l. Pōpei. de parrici. Quòd autem superius dictum fuit ex Gell. Quæstores in ius impune uocari potuisse, accipiendum opinor de primi non etiam secundi generis quæstoribus. Cum illi nullam cohertionem, isti plurimam habuerunt, ut per d. l. 1. ad L.corne.de.Sicca. & per totum titu.de quæstionibus comprobatur. Porrò quæstoribus parricidij subseruiebant Triumuiri capitales, qui carceris custodiam habentes, cum animaduerti oporteret tanquàm executores ministerio carnificum utebantur, ut habetis in d.tit.de orig.iur. Fuerunt autem & alterius generis Triumuiri, scilicet monetales de quibus in d. tit.de orig. iur. quorum meminit Fenestella cap.16. & Reip. constituendæ,

Idem

Idem Fenestella ca.12.& paßim apud Tranq.

Illud uerò notißmum est, pratorē ius in Vrbe dixisse: Creatus est enim prætor quadam urgente necessitate. Nam cum bellis finitimis Coss. auocarentur neq; esset qui in Ciuitate ius redderet, constituti sunt Prætores, alter Vrbanus qui in Vrbe inter ciues, alter peregrinus qui inter peregrinos ius dicerent ut sæpius allega. tit. de orig. iur. Prætoris tanta potestas erat, ut iuris condendi abrogandiq; haberet autoritatem, idq; propter publicam utilitatem, ut aperit Iurisconss. in l. Ius autem. §.1. de Iusti. & Iure, & fusius Fenestella c. 19. Prætoribus autem propter bella absentibus, Decemuiri (quos litibus iudicandis constitutos esse, scribit Pompo. in d, tit. de orig. iur.) 1. Centumuirali iudicio præerant, quemadmodum eleganter & acutè, ut omnia, tradit Dominus Zasius in suis Scholijs ad d. tit. de orig. iur. tametsi quod ad Decemuiros attinet diuersum opinatus fuerit doctißimus Budæus: Nam ut Domino Zasio non etiam Budæo hac in parte subscribam, inducunt me quæ Fenestella Scribit de Mag. Ro. cap. 24.

Neq; uerò prætereundum est quod legimus etiam prætoribus absentibus, præfectum Vrbis cōstitui solitum, qui ius in Vrbe diceret: Nam illius officiū à Decēuiris qui prætoris loco hastæ præerant, distinguebatur. Huius enim fidei Vrbs ipsa

particu-

particularius cõmittebatur, etiamsi in uarijs causis ius diceret, ut legere licet in l. 1. de officio præfect. urb. Quam legem sumptam opinor ex Fenestella capit. 6. de mag. Ro. Præter eum præfectum alios constitutos legimus, quales qui annonæ præfectus dicebatur, Item Vigilum præfectus, de quibus in d. tit. de orig. iur. & de posteriore in toto titu. de officio præfect. Vigilũ. Erat insuper præfectura militaris rei perficiendæ fabrorum, & id genus alij. Refert Fenestella ca. 15. & 25.

Fuere & alia quædã officia quæ uolens prætereo, maximè quod nõnulla fuere quæ iniussu prætercq; Senatus auctoritatem quisq; non dicam sortitus fuerat, sed per dominandi libidinem arripuerat. Ea officia tirãnides potius quàm magistratus aut potestates appellari debent.

FINIS

SEQVITVR

DE REGIS ANgliæ diuortio.

GILBER-

GILBERTVS CO-GNATVS, NOZERENVS Vdalrico Zaſio Clariſs. Iuriſconſulto. S P.

DE regis Anglorũ negocio ob id, opinor, me cogitare uis, quod Iurecon
ſultorũ ordini nomẽ aliquãdo dede
rim. Nemo certè quid facto opus ſit,
te melius nouit ſingulari prudentia ſapientiaque
uirum, καὶ πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων. Verum quan-
do tibi nõ paruiſſe piaculũ duco, quid ſentiã pau
cis accipe. Nõ ignoras, mi Zaſi, uulgatã illã de ma
trimonio cõſumato uel nõ cõſumato, iuriſpõtifi-
cij interpretũ diſtinctionẽ, hic põtifici poteſtatẽ
dirimẽdi, illic nõ itẽ faciẽtiũ: cuius diſtinctiõis ra
rationes mihi nõ ſatisfaciũt. Videntur. n. coarctio
res, præſertim cũ ab Vlpiano didicerim: nuptias
nõ cõcubitũ, ſed cõſenſum facere. Meæq; hæſitati
onis cauſas adferrẽ, niſi te ὁμόψηφον haberẽ, tam
abſolute ea de re in tuis Lucubrationibus diſſerẽ
tẽ. Et ſanè cõmunẽ illã diſtinctionẽ ab omnib. etiã
Iuris interpretib. nõ fuiſſe receptã, Petr. Anchora
nus indicat, qui ante annos plus minus cẽtũ à rege
Anglorũ de ducẽda patrui uxore cõſultus, põtifi
cẽ in omnib. præterquã in articulis fidei diſpẽſan
di, ut ſuo uerbo utar, facultatẽ habere reſpondit.

Quid

Quid quòd & Marianus Socinus pontificem, tã quàm fori pœnitentialis præsidem, nuptias quas se iuuenis non contrahendi animo, sed amoris impotentia celebrasse prætexebat, post diutinam etiam cohabitationem, dirimere posse pronunciat? Possem eius generis complura adferre, nisi tibi huiuscemodi nec audire, nec mihi scribere uacaret. Ne plura, dum nihil nõ suo pontifici tribuũt, quid non poterit? Præsertim cum Anchorani doctrinam Felinus Decius, & plerique ex recentioribus tanquàm ex tripode profectam, candidioreque lapillo signandam putauerunt? Si ego in id genius speciebus sententiam rogarer, uideo Christi canonem habere: Quos deus coniunxit, homo ne separet, quo nisi fallor, non tanquàm Lesbia norma utemur ad arbitrium nostrum inflectentes, quin potius omnia nostra ad hunc exigemus expendemusque. Vnde responderem omnem pontifici, posteaquàm matrimonia ritè coierunt, potestatem ademptam, nisi magna aliqua iustaque causa diuortium pro suo iure exposceret. De his nemo Erasmo nostro aduersus Leum, & multis alijs in locis absolutius scripsit. In proposita sanè specie, Rex publicæ tranquillitatis conseruandæ causa diuortium meditatur. Vereor, mi Zasi, ut iusta diuertendi causa sit, quæ ut alia præteream, tam incerta est, nihilque solidi in recessu habere ui

detur. Quid si sponsa futura sit sterilis, quid si nõ ęditura mare? aut etiã si ędat, an qui se proximos in successione uidebunt, propterea spem abijcient? De uoce porrò, qua se nunquam adfectione maritali coniugem amplexum propalam professus est, nescio quid dicam. Vt ea suam intẽtionem non adiuuit, ita uxoris pudicitiam, & in primis filię natales insigniter traduxit. Prӕterquã quod uulgatissimum iuris axioma habemus, Propositũ in mẽte retentum nullius esse momenti. Quis maritalem animum non adfuisse dicet, qua cum omnia nuptiarum solennia publicè intercesserunt; & qua cũ tot annis sine offensa uixit? Fac in primis minorem metu, ut contraheret, adactum: fac tutorum technis circumscriptum. Sui certè iuris factus rerumq́; potitus, nisi eam pro iusta uxore agnouisset; tum diuertendo ut sibi suas res haberet nuncium, quemadmodum Iureconsulti loquũtur, remissum oportuit. Qui porrò uxor & filia ob hanc cõfeßionem in integrum restitui poßint, tuę prudentię cogitandum relinquo. Fateri eam uocem per imprudentiam excidisse, Regium non est, si modo hi humani Ioues quàm potentia, tàm cӕteris prudẽtia prӕstare debent. In pectore profecto non in ore natam uel inde apparet, quod ea nuncupatim institutum suum plebi probabile facere instituit. Posteaquàm totius negocij cardo in

quærendo filio regni successore uertitur, est procreandi filios modus olim Græcis, dein etiam Romanis usurpatus, nempe per adoptionem. Et quo magis tumultus excluderetur, quid si magnatum & plebis consensu, uel generum, uel ex filia nepotem, uel etiam extraneum aliquem in locum filij rex adoptaret? Publicus fortasis magnatum regni iuxta & plebis consensus semel interpositus, tumultuaturis obstaret. Per adoptiones autē successores quærendi ritum Romanis principib. usitatißimum fuisse non ignoras. Sic Octauius Tiberium, sic Hadrianus Antoninum Pium: rursus Antoninus cum stirpem uirilem non haberet, Cōmodum, ut infinita exempla præteream, adoptauit. Fieret id maiore fortaßis regni bono, quod genuerimus filium an elegerimus multū interesse solet. Natura qualem dederit accipiamus oportet, adoptione, filij pro regni commoditate ac uoluntate assumuntur. Quòd si rex diuortio coniugem omnino res sibi suas agere uelit, Pontificem benignum futurum non dubito, nisi Cæsaris autoritatem reuereatur. Vtcunq; negocium cesserit, confeßionem frequente concione emissam, magno redemptam oportuit, qua filiam contra pietatem paternam, macula tantum, non ineluibili deformauit. Verū γλαῦκας εἰς ἀθήνας, qui ad te hæc. Superioribus adderē si Damis essem: priore uxore reten-

re retenta nouam etiam superinduci posse. Nam ut in ueteri testamento πολυγαμία patriarchis fuit usitatißima, ita in nouo non inueniri prohibitam, is in suis in libros Mosis commentarijs docuit. Tu meum tibi morigerandi studium boni cõsulas rogo. Bene uale Clarißime Zasi, patrone incomparabilis. Ex ædibus Erasmicis.

DE LEGALI STVDIO, GILBERTI COGNATI Nozereni epistolæ.

GILBERTVS COGNATVS Nozerenus Ioanni Metello & Sebastiano Rosario S.

ONVS *iam agitur annus, cōstantes & perpetui amici, quòd intermisso legum studio, cui nunquā sesquiannū totū uacaui ἀτιμάγελος, omnē operā ad Christi disciplinā atq; medicinā cōtuli. Et tunc quidē ætas nostra (quæ adhuc intra eos annos cōsistebat, quib. prætor restitutionē in integrū concedit) iudicio carēs, quid deligere, quidúe imitari, aut quo modo deberē despicere, nondū permittebat.* Itaq; *frustra uidemini à me uiam petere, quæ mihi ipsi nunquam perspecta cognitaúe satis fuit. Ne tamen ab amici officio discedere omnino uidear, quid sentiam quamq; rationē olim sequutus sim, paucis aperiam. Vbi enim ad ius discendum adijcere animum cœpi, offensus nonnihil barbarie impoli-*

impolitieq́; eorum quos tamen uidebam rerum cognoſcendarum cauſa non poſſe omnino contemni: forte mihi uenit in mentem, ut mecũ quoddam ſtudendi genus inſtituerem. Nam quũ etiam interpretum prolixitas faſtidium mihi moueret, & miram breuitatem, meramq́; quandam Latini ſermonis elegantiã in Iuriſconſultis animaduerterem, ex quorum libris Pandectæ ſunt conſarcinatæ, tum quoq́; in ueterum Imperatorum conſtitutionibus, qui σύγχρονοι fuêre Iuriſcõſultorum, & quorum in legibus ferendis concipiendis'que conſilio & ſtilo utebantur: cœpi conſilium, ut quæ in ſcholis audirem, uel quæ legerem præcipuè apud Bartolum interpretum κορυφαῖον, ea transferrem in eam rationis formam, qua ueteres illos uſos uidebam. Mouebat me etiam ad hoc inſtitutum perſequendum, quod ipſos item Iuriſconſultos feciſſe ex eo colligebam, quòd tanta eſſet in eorum reſponſis æqualitas, ut uideri poſſent omnes in eodem ludo docti: uel ut totæ Pandectæ ab eodem ſcriptæ cenſeri queant, ſi nominum inſcriptiones eſſent ſublatæ. Arguta etiam illa breuitas, oratioq́; & ſi non redundans, plena tamẽ, perſpicua, propria, puraq́;, maximè mihi legum interpretationi conuenire uidebatur: in qua id tantum requiritur, ut ratione uel autoritate aliqua legis, quid iuſtum, quid æquum & bonum,

quidq; contrà sit, doceamus. Et hac quidem ratione aliquandiu sum usus etiam, cùm Iustiniani institutiones mihi legerem, quæq; ad illas sunt à diuersis interpretibus annotata, exercitationis gratia breuius puriusq; exprimere, atq; ad Iurisconsultorum stylum reformare conarer. Hic uerò labor in hoc certè mihi profuit, quod commentatione quotidiana stylum aliqua ex parte emendauerim atq; confirmauerim. Tunc igitur superficiem & cutem tantùm intuitus sum, neglecta carne & succo. Nunc uerò, si huic disciplinæ animum rursus applicare uellem, primo anno circa legum contextum tantùm consisterem: postea in uulgarium quorumcunque interpretum commentaria penetrarem: quæ & si barbarè scripta sunt, ad rerum tamen cognitionem explicationemq;, de quibus in iure agitur, plurimũ sanè conferunt, tum in certos quosq; locos, quid de quaq; re apud eos scriptum reperitur, redigerem. Prudentem Vlyssem prædicant poëtæ, multorum hominum mores quòd uidit & urbes. Nos eodem modo arbitramur legum intelligentiam ex multorum sedula lectione, & crebra doctorũ auditione parari.

Habetis candidißimi amici, quid fecerim, quidq; facturus essem, ad iuris studia animũ contendens. Cæterùm quoniam citra exactam historiarum

riarum ueterum cognitionem (uti non parum multi, & quidem maximi nominis interpretes iuris Ciuilis testantur) intelligi non possunt unquã iurisconsultorum scripta, maximè ea quæ in titulo de Origine *iuris, à* Pomponio *traduntur,* Commentarios *in hunc pulcherrimum titulum elegantißimos atq; doctißimos ab* Antonio Garrone, *uiro linguæ* Romanæ *candore ac iuris sapientia illustri, olim scriptos, & nuper in* Italia *repertos, atq; à me tandem non sine magno labore ex autographo descriptos,* Ioanni Oporino *diligẽtißimo typographo (qui &* Græcos *&* Latinos *libros, qua est cùm utriusque literaturæ eruditione singulari præditus, tum elegãtiß. characteribus, instituta ad hoc nuper adeò* Officina *propria, instructißimus) excudendos, in publicumq; extrudendos dedi: indignum, minimeq; ferendum ratus, hos tam mirè utiles iuris studiosis* Commentarios *in obscuro tot annis esse, in quibus quàm fieri potest breuißimè & planißimè iuris* Ciuilis *historia explicatur. Tibi uerò* Metelle *eruditißime, & tibi* Rosari *charißime, hos simul inscribere consilium fuit, ut quando uterq; uestrûm certatim de me bene meritus est, & etiamnum bene meretur, uterq; etiam uestrûm simul à me grati animi monimentum & pignus perpetuum accipiat. Dubium enim non est, quin*

magnum ex his fructum accepturi sitis, & iuuentus quoq; historiarum rudis egregiè iuuari possit. An autẽ aliquid ad plenũ in hunc titulũ ante Garronis nostri cõmentarios scriptũ extet, mihi nõdũ certò cognoscere cõtigit. Extãt eruditissima Vdalrici Zasij, magni illius iuris ciuilis ornamenti, præceptoris nostri, Scholia, scio, sed à quindecim annis nata. Iã restat aliud nihil, nisi amicos salutare. Vos igitur magnopere rogo, ut clarissimos senatores, D. Henricũ Colinæũ, auũculũ meum undequaq; doctissimum: & D. Ioannem Mauricianum, singulari quoq; doctrina præditũ, meis uerbis reuerenter & diligenter salutetis. Renatum itẽ Perrotum multi nominis & magnæ eruditionis medicum. Tum facite, ut Ioanni & Nicolao Fauchijs, doctoribus omni laude dignissimis, sim cõmendatissimus. Eadem opera uicissim meo nomine salutem annunciabitis, utriusq; iuris doctribus, Vauchardo, Chuppino, & Baldo, multis mihi nominibus charissimis. Neq; præteribitis Claudium Lesmæum, à primo ætatis gradu summum amicum meum. Eximio uiro D. Benedicto Marino, Fisci procuratori, scribã siquid erit ocij. Valete benè, candidissimi amici, & uiuite felices.

Ex Nozereto, octauo Calendas Martias, anno Salutis reparatæ M.

D. XXXVI.

D. GILB.

D. GILB. COGNATVS
Anatolio Frontino S.

NOs summo tuo desiderio primo quoque ad reuerendiß. Balmæũ nuncio satisfacie mus, studiumq; omne pollicemur, atque de euentu benè speramus. Sed interim quid te fa cere uelimus, tuus perscribet patruus. Cognoui præterea ex tuis literis, quod incompertum mi hi antehac fuerat, te ad Legum scientiam omne tuum studium conuertisse. Equidem tuum probo consilium, quod relictis Academiæ umbraculis in clamosum forum uelis transfugere: uerùm interim philosophiam nunquam à te posthabendam censeo. Nam iuris scientiam eiusmodi esse opinor, quæ cùm nostræ regionis homines maximè deceat, tum philosophiæ & eloquentiæ adminiculo potius sit, quàm impedimento. Nullum est enim disciplinæ genus alienũ à philosophia, præsertim id quod ad leges & instituta maiorũ pertinet. Quum turpe sit unicuiq; homini, nedum philosopho, ignorare quibus legibus sit uiuendum. Neq; existimo id studij te totum usquè adeò occupaturum, ut suam partem cæteris non relinquas. Est enim parui negotij res, & quæ paucis contineatur, modò cum frugalitate pruden-

tiaq; tractetur: atq; in primis non ad quæstum, sed ad communem hominum utilitatem dirigatur. Nam eorum, qui primi leges condiderunt, non id propositum fuit, ut lites ex litibus sererent, sed ut eas tollerent, paciq; & quieti consulerent publicæ. At postquã in animos Iurisconsultorum irrepsit auaritia, posthabita legum puritate & planitie, omnia quæstiunculis inuolui & implicari cœpta sunt. Hinc uariæ atque interdũ contrariæ legum fluxère interpretationes. Hinc immensa scriptorum uolumina, in omni re, uel apertißima, tenebras offundentium, ut ignara plebs eos tanquã oracula consuleret ac uenerare tur. Sæuijt autem hæc lues non modò in legum disciplinam, sed etiam in Philosophiam, quæ (quod scis) iamdiu contaminata barbarie nihil ferè pristinæ dignitatis agnoscebat. Etenim memini me audire Aristotelem, sine Aristotele profitentes. Quum noui quidam philosophiæ corruptores omnia suis ineptijs refersissent. At nostra ætate beneficio Græcarum literarum, quæ longo interuallo restitutæ sunt, pristinum in locum restitui cœpit Philosophia. Atque illi ipsi ueterũ Philosophorum contemptores, qui antea in scholis uerbum nullum nisi incultum et barbarum agnoscebant, modò Aristotelem sua lingua scribentem, Græcosq; interpretes lectitare non per-
horres-

horrescunt. Vt sperandum sit, pace Galliarum perdurante, breui suum ornatum ac nitorem recuperaturam philosophiam. Quod ut Legum disciplinis eueniat, summa ope nisi sunt Alciatus, Budæus, Viglius, Haloander, Zasius, Balduinus, Iurisconsultorum nostræ ætatis eloquentißimi. Erit profectò is labor tibi homini mitioribus assueto studijs multò maximus. Cui enim urbano uiro non stomachum moueant tot barbara uerba, tot inutiles controuersiæ, tot contrariæ sententiæ, quibus recentiores Iurisconsulti sanctißimas leges fœdarunt, atq; inuoluerũt? At ea qualiacunq; sint, non omnino prætermittenda sunt. Eò enim deducta res est, ut qui de controuersijs iudicant (Heluetios excipio) ea sequantur, eisq; non minus, quàm ipsis legibus deferant. Quare si quis nudam ueterum legum notitiam in iudiciũ afferat, is ab eo, qui controuersum ius nouerit, facilè implicabitur, hærebitq; in omni interrogatione, ac ineptus iudicabitur. Contrà uerò, neglecta Legum simplicitate & æquitate, inania leguleiorum somnia consectari hominis est abutentis ocio, suisq; rationibus male cõsulentis. Itaque cautè tibi & suspenso (ut aiunt) gradu, per uepres ac dumos incedendum est. In quo te non parum adiuuabit cognitio Latini sermonis ab Accursijs, Bartolis, & id genus hominibus interdũ

perperam

perperam accepti, dum puritatem Latinæ uocis, quam in primis ueteres Iurisconsulti seruarũt, nõ agnoscentes, sua sibi quiq; monstra confingunt, à quibus infinitæ propè controuersiæ subortæ, difficilem eam scientiam reddiderunt, quæ perpaucis & minimè obscuris literis continebatur. Ad hæc tua illa antiqua philosophiæ studia, & præsertim dialectices, magno tibi adminiculo erunt. Omnis enim lex non solũ principis uoluntate, sed etiam ratione munita est, quæ tunc rectè dignoscitur, cùm ex iusticiæ fontibus hauritur, & ab omni sophismatum labe perpurgatur. Hãc igitur studiorum rationem ingressus, nec labori nec sumptibus parces ullis, honestum esse arbitratus hominibus Gallicis non ignorare quid de iure respondeant, sperans'q; posse te hac ratione magis prodesse reipub. quàm si perscrutatus fueris, quónam pacto elementa in structura corporum commisceant sese, aut qua ui, & quomodo cœlestes globi circumferantur. Nam cùm ex omnibus rebus humanis nulla sit societate & ciuili cultu præstantior, eaq́; conseruari non nisi legibus poßit, fatebimur maximè ad rempublicam pertinere legum scientiam, si quis ad eum scopum eam dirigat, ad quem initio suadente natura directa est. Ego autem quantum in ea fuerim assecutus, affirmare nõ audeo. Scio me olim Dolæ non mul-

nõ multũ quidẽ tẽporis, sed laboris plurimùm po- suisse. Suadebat.n. ipsa natura & ætas, uitare omnes ambages, atq; circuitus, & ad uaritatẽ rectà contendere. Itaq; *feci quod nonnulli peregrè proficiscentes facere consueuerunt, qui uerentes, ne sibi uiaticũ desit, iter accelerant, uiarumq; longitudinẽ studio ac diligentia uincũt. Quicquid aũt sum consecutus, in promptu semper fuit & futurũ est, ad eorũ utilitatẽ, qui mea opera uti uoluerint: quã si omnibus debeo fidelẽ ac diligentẽ, cur non debeã eis qui de me benemeriti fuerint? Scripsi fortasse plurib. quàm necesse fuerit de legali studio. Quod aũt* Io. *Surrinus noster mihi salutẽ adscripserit, est id quidem mihi gratißimũ: sed certè multo gratius fuisset, id si sua manu facere maluisset. Tu & illi uicißim meo nomine* S. P. *dices: & præterea significabis, me non alios cõuictores recipere, quàm studiosos: tũ cõmunicabis huius epistolæ exemplũ.* Illum *quidẽ ob eius doctrinã singularem, summã deniq; morũ integritatem iãpridẽ amo.* Gesnero *uerò rescribo, simulq; subulonũ tria capitalia cornua mitto. Cura ut per* Petrum Mechliniẽsem *Tigurũ statim mittãtur. Hero aũt tuo et uxori eius cõmendari cupio: amicis porrò omnibus: in primis* D. *Cælio* S. *& Gilberto Casso* S. P. *Nozerethi, cal. Aprilis*, 1560.

GILBER-

GILBERTVS COGNATVS NOZERENUS N. & D. Ioanni Tornondo S. P.

ON fefellisti opinionem meam uir prudentissime, qui inhibitorias literas è tribunali tuo surreptas iustissimis de causis reuocasti. Vtinã ita facerent cæteri, qui Metropolitanas occupant sedes, non. n. tot lites ex litibus sererentur, tanto cũ pauperum incõmodo, qui per uarios anfractus, super quouis articulo longè à proposita causa distracti litigare coguntur. Est quidem (ut scis) legibus amica simplicitas, atq; illæ plerumq; perspicuè & eleganter scriptæ sunt. Sed peruersa hominũ ingenia ambitioni & auaritiæ dedita eas confundũt, atq; implicant, ut ueluti oracula ciuitatũ soli ipsi iurisperiti consulantur, ingentesq; opes ex aliena iactura conquirant. Itaq; æqui & sapiẽtis iudicis est reiectis calũnijs ueritatẽ amplecti, atque in primis meminisse leges non ad controuersias excitandas, sed tollendas à sapientissimis uiris conditas fuisse. Quòd quum abs te diligenter obseruari uideã, tibi gratulor immortalesq; ago gratias huiusce boni & pa peris sacerdotis uerbis, quẽ sanctissimo tuo iudicio magna molestia liberasti.

r. sti. Quanquam enim aduersarius ille suus ad a-
ctum iudicem (ut audio) prouocauit: puto tamen
te illius prouocationem iure optimo refutasse ac
reiecisse. N. integrũ fuit priusquã tertius iudex in
hiberet de principe causa cognoscere, quod equi
dem fecit perlibẽter iustitiæ in primis studio: de
inde ut principi suo obtemperaret, cuius antiquũ
est institutum sacerdotes bene moratos quibuscũq;
pote beneficijs ornare ac prosequi. Quód ad
nos attinet, uelim tibi persuadeas me omnibus in
rebus quæ ad tuam dignitatem pertinebũt studio
sißimũ semper futurum, quod cum uetus necessi-
tudo inter nos, tum tuæ multæ maximæq;
uirtutes postulant. Vale Nozere
thi, Septimo Cal.
Septemb.

FINIS.

BASILEAE APVD HEN-
RICHVM PETRI, ANNO
SALVTIS HVMANAE
M. D. LXII.